

שיטות הראשונים בדיני הכשרת

כבד

שי גרין

א.הקדמה

בדברים יב' טז' נזכר איסור דם - "על הארץ תשפכנו כמים" שהתורה אסרה דם הנשפך כמים .

בגמ' בחולין קט': מוזכר - 'אמרה ליה ילתא לרב נחמן - מכדי כל דאסר לן רחמנא - שרא לן כוותיה: אסר לן דמא - שרא לן כבדא" משמע שהתורה אסרה עלינו לאכול דם, אך התירה לנו "במקום" זה כבד שיש לו טעם דם. לכאורה הכבד היה אמור להיות אסור בגלל שכולו דם, אך התורה התירתו כל זמן שהדם לא פורש החוצה (ואע"פ ש"דם האברים שלא פורש מותר" כאן החידוש הוא שאע"פ שכולו דם למרות הכל - כשלא פורש, מותר).

דין זה מוסכם לכו"ע, אך ישנה מחלוקת ראשונים האם דם הכבד שפורש עדיין מותר מדאורייתא ואיסורו (אם בכלל) רק מדרבנן או שכל היתרה של התורה היה רק בדם כבד שלא פורש, אך ברגע שהדם פורש איסורו מדאורייתא ככל דם רגיל.

הרב פפויפר בקיצושי"ע שלו (קונטרס הביאורים סימן ב') כותב שישנם שני סוגי דם בכבד דם קרוש שאינו נשפך כמים, ודם הסובב את הכבד שנשפך כמים, ובעקרון הוא דומה לכל דם.

אותם ראשונים שמתירים (דם כבד שפורש) מדאורייתא סוברים שלאחר היתר התורה אין הבדל בין סוגי הדמים בכבד וכולם מותרים. ואילו אותם ראשונים האוסרים מדאורייתא דם כבד שפורש טוענים שכל היתר התורה הוא רק בדם כבד קרוש שלא פירש, אך הדם הסובב את הכבד הנשפך כמים אסור מהתורה.

סוגייתנו תעסוק בדם כבד שנתבשל / נמלח / נצלה האם הוא עצמו נאסר או שהוא רק אוסר אחרים.

לכו"ע - דם שנמצא בסמפונות של הכבד - אסור.

ב. מקורות הסוגיא

הגמ' בחולין¹: "אמר לו אביי לרב ספרא, כי סלקת להתם (לא"י), בעי מינייהו - **כבדא מה אתון ביה?** כי סליק אשכחיה לרב זריקא אמר ליה אנא שלקי לר' אמי ואכל. כי אתא לגבי (לפני אביי) אמר ליה - למיסר נפשיה לא קמבעיא ליה, כי קמבעיא ליה למיסר חברתה? אמר ליה - מאי שנא למיסר נפשיה דלא מבעיא לך דתנן - "אינה נאסרת" למיסר חברתה נמי לא תבעיא לך דתנן - "**הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת**: אמר ליה - דלמא התם בכבדא דאיסורא ומשום שמנוניתא (ומסביר רש"י² - אולי דווקא השמנונית היא זו "שעוזרת" לכבד לאסור חברותיה), משום דמא מאי?" מגמ' זו רואים שאביי ביקש מרב ספרא לברר לו **מה דין כבד**. רב ספרא הביא לו ראיה מא"י שכבד בפני עצמו מותר, אך אביי טען כלפיו שהוא ביקש לברר לו מה דין כבד עם בשר אחר כיון שדין כבד בפני עצמו ידוע לו ממשנה³, רב ספרא טען שמאותה משנה אפשר ללמוד דין כבד כלפי בשר אחר, אך אביי דחה אותו שמא במשנה מדובר שם בכבד איסור, וברצונו לדעת מה דין כבד היתר כלפי בשר היתר (לעומת כבד ב-פני עצמו שתמיד מותר מטעם "כבולעו כך פולטו" כלומר שום דם לא יאסור אותו, ואפילו שמנונית איסור לא תאסרו)

וממשיכה שם הגמ' - "כי הדר (לא"י) סליק אשכחיה לר' זריקא אמר ליה - האי נמי (דין כבד עם בשר אחר) לא תבעי לך דאנא ו... איקליעו לבי יהודה... וקריבו לן קניא בקופינא ואכלנא"

וּמְסַבֵּיר רש"י⁴ - "הקנה עם כל המחובר לו, הריאה והלב **וכבד**, וכולן נתקבלו יחד" כלומר הכבד לא אסר את שאר הדברים שנתבשלו עמו, משמע שזו תשובה לשאלת אביי שכבד עם בשר אחר אין איסור].

אך **ממשיכה הגמ' -** "מתקיף לה רב אשי ואיתימא ר' שמואל מזרוקינא - ודלמא פי קנה חוץ לקדרה היה (ואז דם הכבד לא נתבשל עם שאר בשר ואסרו, וע"כ הכל מותר ואין להביא ראיה מכאן) אי נמי - **מיחלט הוא**

¹ קי: - קיא.

² ד"ה "ומשום שמנונית" קיא.

³ מסכת תרומות פרק י' משנה י"א

⁴ ד"ה "קניא בקופינא" קיא.

"מכרמי שומרון"

חליט ליה מעיקרא כי הא דרב הונא חלטי ליה בחלא (חומץ) ורב נחמן חלטי ליה ברותחין..."

[ומסביר רש"י⁵ - פעולת החליטה גורמת לכבד להתבשלות הדם בתוכו כדי שהכבד לא יפלוט דמו כשיבשלוהו עם בשר אחר, והדם הנשאר בתוך הכבד מותר כל עוד לא יצא מתוכו כדין "דם האיברים שלא פוּוֹש"י].

ובהמשך מביאה לנו הגמ' עוד 2 מקרים -

1. "רב בר שבא איקלע לבי רב נחמן אייתו ליה כבדא שליכא ולא אכל, אמרו ליה (לרב נחמן) - בר בי רב דלגיו לא אכיל, ומנו? רב בר שבא. אמר להו רב נחמן - גאמו (תנו לו בעל כרחו) לשבא, כתנאי (כי יש בכך מחלוקת תנאים) - ר' אליעזר אומר הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שפולטת ואינה בולעת, ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר - מתובלת אוסרת ונאסרת, שלוקה אוסרת ונאסרת"

ראינו שרב בר שבא לא אכל כבד כיון שהוא סובר כר' ישמעאל

שהכבד אוסרת ונאסרת.

2. "רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר נחמן... אדהכי אשכח ההוא כבדא דהוה בה סמפונא דבליע דמא. אמר להו - אמאי עבידתו הכי? אמרו ליה - אלא היכי נעביד? אמר להו - קרעו שתי וערב וחיתוכא לתחת, הני מילי כבדא אבל טחלא (קחול) שומטא בעלמא הוא..."

ויש לברר -

1. שאלת אביי "כבדא מה אתון ביה" באיזו מציאות היא מדברת (בישול, צלייה, חליטה, והאם זה לפני / אחרי מליחה)
2. כשרבה בר רב הונא אמר "קרעו שתי וערב וחיתוכיה לתחת" באיזו מציאות הוא התכוון?

3. הרי"ף⁶ כותב - "אלא מיהו שדרו מממתיתבתא (גאוניס) דהאידנא לא בקיאינ בחלוט, וספק איסורא לחומרא, ולא שרי למיכל כבדא שליכא אלא היכא דטוּו ליה מעיקרא ושלקו ליה בתר הכי, אבל אי שלקי ליה מעיקרא אסור, וכן המנהג בכל ישראל" כלומר החליטה שהוזכרה בגמ' אנו לא בקיאינ בה ועייכ הדרך היחידה להכשיר כבד זה רק עיי צלייה, ובישול מותר רק לאחר צלייה

⁵ ד"ה "אי נמי חליטי" קיא.

⁶ חולין לט: על סוגיית כבד

"דיני הכשרת כבד"

ולא בפני עצמו. הרי"ף הזכיר את תקנת הגאונים ואילו שאר הראשונים לא, לכן יש לבדוק כיצד שאר הראשונים מסתדרים עם תקנת הגאונים?
4. כיצד נפסק להלכה בטור - שולחן ערוך?

ג. שיטות הראשונים

1) שיטת רש"י -

רש"י כותב⁷ לגבי שאלת אב"י - "מותר לבשל בקדירה או אסור מפני שפולט דם ואע"פ שכולו דם אפ"ה לאחר שפירש ויצא הרי הוא כולו דם"

יש בכך שתי הבנות:

1. **הבנת הרא"ש**⁸ - שאלת הגמ' היא האם מותר לבשל כבד בקדירה לאחר מליחה (כי לפני המליחה ברור שהדם והכבד אסורים כיוון דהוי דם שפורש), והספק הוא בגלל שיש בו ריבוי דם אז אין כח למלח להפליט כל הדם וכאשר הכבד מתבשל חוזר הדם ונבלע בתוכו או שאין חוששים לכך?
רב ספרא הביא ראייה מר' אמי ששלקו לו כבד והוא אכל, אך אב"י דחה ראייתו כיוון שהוא רצה לברר לגבי **בישול** כבד עם **בשר אחר**, וכיוון שהראיה מהמשנה בתרומות נדחתה - אזלינן לחומרא ואסור לבשל כבד עם בשר אחר, לאחר מליחה (כמובן שכבד בפני עצמו מותר, כיון שלכבד יש תכונה "הכבד פולטת ואינה בולעת").

2. **הבנת הריטב"א בחידושי**⁹ - לטענתו רש"י לא דיבר כלל על לפני / אחרי המליחה, ונקודת המוצא שלו היא - מליחה לא מעלה ולא מורידה ביחס לכבד בגלל ריבוי דם שבו וע"כ הספק של הגמ' הוא - האם כשהתורה התירה לנו כבד היא התירה לבשלו עם בשר גם ללא מליחה (כי המליחה בין כה וכה לא מעלה ולא מורידה) או שאסור לנו לבשלו אלא לבד?

ניסינו להוכיח מהמשנה בתרומות ומכיוון שדחינו ראייה זו פסקין לחומרא שאסור לבשל כבד עם בשר אחר.

[יש לציין - 1. גם הרי"ן על הרי"ף¹⁰ כתב כהבנת הריטב"א ברש"י אך הוא כתב זאת בדעת עצמו

⁷ ד"ה "כבדא מה אתון ביה" קי :

⁸ סימן כז, פרק ח

⁹ על הגמ' שלנו, עמ' רס"ו - רע"ב בהוצאת מוסד הרב קוק

¹⁰ לט : בדפי הרי"ף

"מכרמי שומרון"

2. שתי ההבנות ברש"י חלוקות רק לענין הספק של הגמ' ולא לגבי המסקנה של הגמ', וכן הם מקבילות לגבי המשך הבנת הגמ']. כיון שלפי שני ההבנות מותר לבשל כבד בפני עצמו, אך אסור לבשלו עם בשר אחר, בכל אופן יש פתרון אחר והוא חליטת כבד עם בשר אחר (וק"ו חליטת כבד בפני עצמו). דין זה נלמד מרב הונא ורב נחמן שהיו רגילים לחלוט בחומץ / רותחין.

כמו"כ לדעתם רבה בר רב הונא שלימד אותנו על חיוב קריעת שתי וערב וחיתוכיה לתחת זה דווקא לצורך צלייה. ומדגיש תוס'¹¹ - דווקא בצלייה שלאחריה יש בישול כי אז חיישינן לדם הסימפונות שלא "נשאבו" ע"י האש בצלייה, שהבישול מפליט הדם שבסימפונות, והוא נבלע בבשר, ואילו בצלייה סתם אם צלאו תוחד - בין כה וכה הסימפונות נקרעו ואין חשש לדם הסימפונות ואם צלאו שלם אז צריך אח"כ להוריד הסימפונות (לעומת צלייה לצורך בישול שצריך לחתוך לפני).

לסכום שיטתו:

הספק של הגמ': הבנת הרא"ש - האם מותר לבשל כבד עם בשר לאחר מליחה.

הבנת הריטב"א - כיוון שמליחה לא מועלת, האם מותר לבשל כבד עם בשר ללא מליחה.

מסקנת הגמ' - אין לבשל כבד עם בשר אחר ללא מליחה / לאחר מליחה.

בישול כבד בפני עצמו מותר כיוון "דכבולעו כך פולטו"

דין חליטה - חליטה מועלת אפילו לכבד עם בשר וק"ו לכבד בפני עצמו

דין צלייה - צלייה מועלת, אך חייב לקרוע שתי וערב וחיתוכיה לתחת לפני הצלייה אם מתכוון לבשל אח"כ את הכבד (משום דם הסמפונות), ואם רק צולחו - מסיר הסימפונות לאחר הצלייה.

לאחר חומרת הגאונים - חליטה אסורה כי לא בקיאים בחליטה (אפילו כבד בפני עצמו)

בישול כבד עם בשר אסור לכתחילה

בישול כבד בפני עצמו אסור שמא יבוא לבשלו עם בשר.

¹¹ ד"ה "וחתוכיה" קיא.

"דיני הכשרת כבד"

רק צלייה מותרת ע"י קריעת שתי וערב וחיתוכיה לתחת (אם מתכוון לבשלו אח"כ).

בדיעבד - כותב הרא"ש¹² - חומרת הגאונים היא רק לכתחילה, אך בדיעבד ברור שהלכה כמו המשנה בתרומות¹³ - "שהכבד אוסרת ואינה נאסרת" ומותר לבשל כבד בפני עצמו, וכמובן שגם אם חלט - מותר בדיעבד, וכן כותב הבי"י.¹⁴

(2) שיטת הר"ן¹⁵ -

בדיוק כמו הבנת הריטב"א ברש"י לגבי הספק ולגבי המסקנה ולגבי שאר כל הדינים.

(3) שיטת תוס'¹⁶ -

נקודת המוצא - א"א לבשל כבד בקדירה עם בשר ללא מליחה **הספק של הגמ'** - האם מותר לבשל כבד עם בשר אחר, אחר מליחה כנ"ל שיטת רש"י בהבנת הרא"ש, וכנ"ל כל שאר הבנת הגמ'.
אבל מוסיף תוס'¹⁷ - לגבי חיוב קריעת שתי וערב וחיתוכיה לתחת שמלמדינו רבה בר רב הונא זה רק לגבי צלייה שלאחריה בישול.
דבר זה הוא לא כבה"ג שמחייב קריעת שתי וערב וחיתוכיה לתחת לכל צלייה ואפילו לצליית כבד בפני עצמו, אומנם בדיעבד אם צלה כבד בפני עצמו ולא קרע יכול לקורעו לאחר צלייתו ולא אסרינן הכבד כיוון דאמרינן "כבולעו כך פולטו" אך אם צלה הכבד ללא קריעה ובישלו - נאסר מחמת דם הסימפונות.
לגבי חומרת הגאונים - כנ"ל רש"י בהבנת הרא"ש (גם לכתחילה וגם דיעבד).

¹² סימן כ"ז, פרק ח'.

¹³ פרק י' משנה יא'

¹⁴ סימן ע"ג, יו"ד, עמ' קז' בהוצאת מכון ירושלים

¹⁵ לט': בדפי הר"ן

¹⁶ ד"ה "כבדא" (ד"ה "ועוד יש לומר בע"א.."). ק"י.

¹⁷ ד"ה "וחתוכיה לתחת" ק"א.

יחוד שיטתו - מליחה מועילה לכבד, וע"כ מותר לבשל כבד אחרי מליחה אפילו עם בשר אחר, וק"ו בפני עצמו. הסברה - שיעור מליחה הוא כשיעור צלייה כיוון ש"מליח הריהו כרותח דצלי"¹⁹ וכשם שאמרינן בצלייה "נורא משאב שאיב" את הדם, הוא הדין גם במליחה.

הספק של הגמ' - כיוון שהתורה התירה כבד אע"פ שכולו דם, שמא דם הכבד מותר גם לאחר שפירש אפילו מדרבנן, ואפילו אם הוא אסור מדרבנן שמא דרבנן לא יגזרו כאשר נבשלו כיוון שאז הדם אינו ניכר, וע"כ "כבדא מה אתון ביה" - האם מותר לבשל כבד עם בשר גם לפני מליחה?

מסקנת הגמ' - ניסו להוכיח מהמשנה "הכבד אוסרת ואינה נאסרת", ומכיוון שההוכחה נדחתה פסקינן לחומרא שאסור לבשל כבד עם בשר אחר לפני מליחה.

כמובן שבישול כבד בפני עצמו ללא מליחה - מותר כיוון ש"הכבד פולטת ואינה בולעת" ובכל אופן ישנו פתרון אחר שנלמד מרב הונא ורב נחמן שאפשר לחלוט כבד אפילו עם בשר אחר וק"ו בפני עצמו גם ללא מליחה [וכמובן שמותר לבשלו עם בשר אחר, לאחר מליחה].

לגבי צלייה כבר אמרנו שמליחה = צלייה וע"כ אפשר לצלות כבד בפני עצמו או עם בשר אחר (לגבי צליית כבד עם בשר אחר זו סוגייה ששייכת לסימן ע"ג, ד' ששם ישנה בעיה אחרת האם הכבד הנצלה צריך להיות למעלה / למטה וכ"ו אך אין זה קשור לסוגייתנו).

תוס' מוסיף²⁰ - חיובו של רבה בר רב הונא של קריעת שתי וערב וחתוכיה לתחת הוא לגבי מליחה משום דם הסמפונות שלא מועיל לו מליחה וע"כ צריך לקורעו

לסכום שיטתו:

¹⁸ מובא בתוס' ד"ה "כבדא", ק"י:

¹⁹ חולין צ"ז, קיא"ג, קיב"ג, קיג'.

²⁰ ד"ה "וחתוכיה לתחת", קיא'.

"דיני הכשרת כבד"

הספק של הגמ' - האם מותר לבשל כבד עם בשר אחר ללא מליחה?
המסקנה - אסור לבשל כבד עם בשר אחר ללא מליחה.

מותר לבשל כבד בפני עצמו גם ללא מליחה (הכבד פולטת ואינה בולעת)

דין מליחה - מותר לבשל כבד עם בשר אחר, לאחר מליחה + קריעת שתי ערב וחתוכיה לתחת

דין חליטה - חליטה מועלת אפילו לכבד עם בשר וק"ו לכבד בפני עצמו
דין צלייה - מותר לצלות כבד עם בשר אחר וק"ו בפני עצמו, ולא צריך לקורעו / לחותכו

לאחר חומרת הגאונים - חליטה אסורה, כי לא בקיאים בחליטה.
צלייה מותרת.

בישול כבד עם בשר אחר לאחר מליחה אסור שמא לא יקרענו יפה²¹.

בישול כבד בפני עצמו אסור גזירה שמא יבשלו עם בשר²².

בדיעבד - כיוון שכל חומרת הגאונים היא רק חומרה, ובגלל שהתורה חסה על ממונן של ישראל - אם בישל הרבה כבד בפני עצמו / עם בשר אחר **לאחר** מליחה + קריעה וחיתוך, או שחלטו - מותר בדיעבד [ורק בישול ללא מליחה אסור אפילו בדיעבד].²³

(5) שיטת הרשב"א + שיטת הרמב"ן²⁴

יסוד שיטתם - ברור שא"א להכשיר כבד ללא מליחה.
הספק של הגמ' - כיוון שבכבד יש ריבוי דם וחייבים למולחו, האם מליחה בלבד עוזרת כאשר מבשלים אותו עם בשר אחר (בגלל ריבוי הדם), או שצריך בנוסף לקרוע שתי וערב וחתוכיה למטה.

²¹ דין זה נזכר ברשב"א תוה"ב ב"ג ש"ג עה"י - עה"י; וכן הובא בב"י עפ"י ר"ת.

²² דין זה נזכר ברשב"א תוה"ב ב"ג ש"ג עה"י - עה"י; וכן הובא בב"י עפ"י ר"ת.

²³ כל הדין של הבדיעבד לא נכתב במפורש בר"ת, אך זה הוסק ע"י הבי"י.

²⁴ רשב"א תוה"ב ב"ג ש"ג עז"י - עה"י; (הרמב"ן מובא שם בדבריו), וכן זוהי שיטת "רוב מפרשים" המובאת בר"ן על הרי"ף דף ל"ט: מדפי הרי"ף.

"מכרמי שומריו"

מסקנת הגמ' - הגמ' לא הצליחה להוכיח מהמשנה בתרומות, וע"כ פסקין לחומרא שמותר לבשל כבד עם בשר אחר לאחר מליחה רק

אם קרענו שתי וערב וחתוכיה לתחת.

ראיה לכך - הם מביאים מרבה בר רב הונא שהצריך לקרוע שתי וערב

+ חיתוכיה לתחת משום דם שבסמפונות.

מותר לבשל כבד בפני עצמו כיוון ש"הכבד פולטת ואינה בולעת".

בכל אופן ישנו פתרון אחר והוא לחלוט כבד אפילו עם בשר אחר וק"ו

בפני עצמו ואין צריך לקרוע שתי וערב ולחתוך. [אך הוא מצריך לנקב ולהוציא את מזרקי הדם שבכבד].

כיון שמליחה מועלת ק"ו **שצלי מועיל ואין צריך לקרוע שתי וערב**

וחתוכיה לתחת כיון ש"נורא משאב שאיב" לדם ואינה אוסרתו.

לסכום שיטתם:

ספק הגמ' - האם מותר לבשל כבד עם בשר אחר ע"י מליחה בלבד או שצריך גם לקרוע + לחתכו?

מסקנת הגמ' - מותר לבשל כבד עם בשר אחר, לאחר מליחה + קריעת שתי וערב וחתוכיה לתחת.

בשול כבד בפני עצמו מותר (הכבד פולטת ואינה בולעת).

דין חליטה - מותר לחלוט כבד אפילו עם בשר אחר וק"ו בפני עצמו, ואין צריך לקרוע / לחתוך אבל צריך לנקב ולהוציא את מזרקי הדם שבכבד.

דין צליה - מותר לצלות כבד אפילו עם בשר אחר, ואין צריך לקרוע / לחתוך

לאחר חומרת הגאונים - אסור לחלוט כי לא בקיאים בחליטה

אסור לבשל כבד עם בשר אחר לאחר מליחה + קריעה

וחיתוך, שמא לא יקרענו יפה ולא יחתכנו יפה, או

שמא לא ימלחנו כמו שצריך.

אסור אפילו לבשל כבד בפני עצמו - כי גזרינן שמא

יבוא לבשל עם בשר אחר.

מותר לצלות כבד אפילו עם בשר אחר וק"ו בפני

עצמו, ואין צריך לקרוע / לחתוך.

בדיעבד - אם חלט - מותר, וכן אם בישל כבד בפני עצמו / עם בשר אחר לאחר

מליחה וקרע שתי וערב וחתוכיה לתחת - מותר בדיעבד.

הסיבה - דין הגאונים הוא רק חומרה, והתורה חסה על ממונן של

ישראל וע"כ בדיעבד מותר.

6) שיטת הרי"ף + שיטת הרמב"ם

הרי"ף כותב²⁵ - "וסוגיא דשמעתא - דאי חלטי ליה בחלא או ברותחין שרי ואפילו קופיה לבר, אלא מיהו שדרו ממתיתבא דהאיזנא לא בקיאינ בחליטה וספק איסורא לחומרא, ולא שרי למיכל כבדא שליכא אלא היכא דטוו ליה מעיקרא ושלקי ליה לבתר הכי, אבל אי שלקי ליה מעיקרא - אסור, וכן המנהג בכל ישראל"
בפשטות, את הסוגיא הוא הבין שמותר לחלוט כבוד בלבד וא"א לבשלו / למולחו או שמותר לצלותו, אך בעקבות חומרת הגאונים מותר רק לצלות כבוד.

הרמב"ם כותב²⁶ - "הכבוד, אם חתכה והשליכה לתוך החומץ או לתוך מים רותחים עד שתתלבן ה"ז מותרת לבשל אותה אח"כ. וכבר נהגו ישראל להבהבה (לצלותה) על האור ואח"כ מבשלים אותה, בין שבשלה לבדה בין שבשלה עם בשר אחר... הכבוד שבשלה ולא הבהבה על האור ולא חלטה בחומץ או ברותחין הרי הקדירה כולה אסורה - הכבוד וכל שנתבשל עמה".
בפשטות, לכתחילה מנהג כל ישראל רק לצלות כבוד, ובדיעבד אם חלט כבר וקרעו וחתכו מותר לבשלו אח"כ, אך אם לא צלה ולא חלט אלא בישל - הכבוד אסור וגם כל מה שנתבשל עימו!!
זוהי מסקנתם של הרי"ף + הרמב"ם, אך כיצד הם למדו את כל מהלך הגמ'?

הבנת הרי"ף²⁷ -

הוא עין בפירוש המשניות לרמב"ם על המשנה בתרומות²⁸ - "ר' יוחנן בן ברוקה אומר - הכבוד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת".
לדעת הרי"ף + הרמב"ם כל הסוגיא בגמ' אצלינו היא לא אליבא דהלכתא כיון שהיא רק לשיטת ר' יוחנן בן נורי, ולדעתם פסקו הלכה כרבנן הסוברים "הכבוד אוסרת ונאסרת" וע"כ האפשרות היחידה להכשיר כבוד זה ע"י חליטה

²⁵ הרי"ף לטי' - לטי': מדפיו.

²⁶ הלי' מאכלות אסורות פי"ז ה"ז + ה"ח.

²⁷ על הרי"ף לטי': מדפיו.

²⁸ פי"י, משנה י"א.

"מכרמי שומרוו"

או עי"י צלייה, ובישול כבד ללא התנאים הנ"ל (חליטה / צלייה) אוסרת את הכבד ואת המתבשל עימו.

לאחר חומרת הגאונים - חליטה אסורה כיוון דלא בקיאים בחליטה.

רק צלייה מותרת ואח"כ יכול לבשל הכבד בפני עצמו

או עם בשר אחר.

בדיעבד - אפילו אם חלט כבר מותר כיוון שכל האיסור הוא רק חומרת גאונים

(וזה גם הסיבה שהרמב"ם כתב "הכבד אם חתכה והשליכה לתוך

חומץ וכו"ל לשון דיעבד).

הר"ן דוחה דבריהם - כיוון שכ"כ הרבה אמוראים בגמ' הלכו בשיטת ר' יוחנן

בן נורי, ואילו הרמב"ם והר"י פסקו הלכה כרבנן שהם דעת רוב אך הם דחו

בעקבות זאת אמוראים רבים?

הבנת הב"י²⁹ -

להבנתו, בשונה מהר"ן, הרמב"ם לא דחה סוגיה זו, וההפך סוגיה זו

היא כן אליבא דהלכתא אך צריך להבין כיצד למד הרמב"ם גמ' זו.

יסוד שיטתו - כשרבה בר רב הונא הצריך קריעת שתי וערב וחתוכיה לתחת,

הוא לא הצריך זאת לצלייה כיוון ש"נורא משאב שאיב" (אפילו

את דם הסמפונות), והוא גם לא הצריך זאת לבישול כיוון

שהרמב"ם פוסק כר' ישמעאל בו של ר' יוחנן בן ברוקא שמובא

בגמ' הסובר "שלוקה אוסרת ונאסרת" ולא יועיל קריעה

וחיתוך, וע"כ קריעת שתי וערב וחתוכיה מועיל רק לחליטה

ויותר מכך אין צריך גם קריעת שתי וגם קריעת ערב אלא

מספיק קריעת שתי או קריעת ערב [ומסביר המ"מ³⁰ -

החליטה גורמת לדם להצמת ולהיות כ"דם האיברים שלא

פירש ומותר", אך החליטה לא עוזרת לדם הסימפונות דהוי

ככנוס בכלי ואינו נצמת ע"י החליטה, וע"כ צריך לקורעו]

העיקר שהחיתוך יהיה לכל האורך / הרחב + חתוכיה למטה

כדי שהדם יזוב למטה.

הספק בגמ' - "כבדא מה אתון ביה" - האם בשביל לבשל כבד בקדירה מספיק

מליחה + קריעה או שגם זה לא יעזור?

תשובת הגמ' - ניסו להוכיח מר' אמי שהביאו לו כבד שלוק והוא אכל, אך

הוכחה זו אינה מוחלטת שמא הוא אכל כבד חלוט, כמו"כ

²⁹ סימן ע"ג סעיף א' ד"ה ולי נראה שהרמב"ם סובר".

³⁰ על הרמב"ם פ"ו ה"ז + ה"ח.

"דיני הכשרת כבד"

הגמ' מביאה את רב הונא ורב נחמן שמתירים כבד רק ע"י חליטה בחומץ / ברותחין (לא ע"י בישול ומליחה וכו'. וכן הגמ' מביאה את רב בר שבא שהביאו לו כבד חלוט והוא לא אכל (כיוון שלדעתו כבד מרובה בדמים ולא מועילה לו חליטה). משמע שגם **רב בר שבא** וגם **רב הונא ורב נחמן** (ואולי גם ר' אמאי שאכל כבד ולא ידעין אם היה חלוט) **סוברים כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה** ש"כבד שלוקה אוסרת ונאסרת" כלומר **כבד מותרת רק ע"י חליטה וקריעה** (כרבה בר רב הונא שהצריך קריעה וחתוך **לחליטה**) או **צלייה** (ואע"פ שרבה בר רב שבא לא התיר חליטה דעתו בטילה כנגד רב הונא ורב נחמן).

לסכום שיטתו:

הספק של הגמ' - כדי לאכול כבד בקדירה האם מספיק מליחה + קריעה או שגם זה לא יעזור?
מסקנת הגמ' הסופית - אסור לבשל כבד בכל צורה שהיא אפילו ע"י מליחה + קריעה
דין חליטה - מותר לחלוט כבד אפילו עם בשר וק"ו בפני עצמו ע"י קריעת שתי / ערב + חיתוך.
דין צלייה - מותר לצלות כבד ואין צריך לקרוע / לחתוך.
לאחר חומרת הגאונים - לא בקיאים בחליטה - וע"כ אפילו חליטה אסורה. מותר רק לצלות כבד
בדיעבד - אם חלט + קריעת שתי / ערב + חיתוך - מותר הכבד והמתבשל עימו³¹.

³¹ הב"י למד כל דין זה לגבי הרמב"ם אך הוא הוסיף "וכן נראה שהוא דעת הרמ"ף".

ר) להלכה -

1) הטור כותב -

1. **לגבי בישול** - "הכבד יש בו ריבוי דם, לפיכך אין לו תקנה לבשלו ע"י מליחה, ואין לבשלו אא"כ קרעו שתי וערב והניח חתוכו למטה וצלאו ואח"כ יכול לבשלו, ור' תם התיר לבשלו ע"י קריעה ומליחה ואין נוהגים כן, ומיהו בדיעבד שרי"³²

לכתחילה - פוסק כרש"י ורא"ש + ר"ן שמותר לבשל כבד עם בשר אחר רק לאחר צלייה + קריעה וחתוך

בדיעבד - פוסק כר"ת אם בישל לאחר מליחה + קריעה וחתוך - מותר.

2. **לגבי חליטה** - "ואם חלטו בחומץ או ברותחין, מדינא דגמ' היה מותר לבשלו אח"כ אפילו אם בשר אחר, וכתב הרשב"א ובלבד שינקב ויוציא מזרקי הדם שבתוכו.. והגאונים כתבו שאין אנו בקיאים בחליטה הלכך אין להתירו בחליטה, אבל אם נעשה בדיעבד או אפילו נתבשל לבד בקדירה - שרי בדיעבד שפולטת ואינה בולעת אבל הקדירה אסורה"³³

לכתחילה - אסור לחלוט בגלל חומרת הגאונים וכן אסור לבשל כבד

בדיעבד - פוסק כרשב"א שאם חלט כבד (וניקר מזרקי הדם שבו) מותר אפילו לבשל כבד אח"כ, וכן מותר לבשל כבד בפני עצמו כיוון שכבד פולטת ואינה בולעת אבל הקדירה אסורה.

3. **לגבי צלייה** - "ולצלותו, פרש ר"י שמותר אפילו בלא חתיכה... אבל בה"ג כתב שגם לצלי צריך חתיכה משום דם שבסמפונות... וכתב בעה"ט נוהגים בצפת לנקבו בסכין, ומנהגנו אנו אין לנו אלא בנקיבת השפוד, וכבד העוף בלא שום חיתוך... ויפה הוא נקבו בסכין לחומרא"³⁴

הוא אינו פוסק האם גם לצלייה בפני עצמו צריך קריעה / חיתוך לכתחילה (כדברי בה"ג) או שלא צריך קריעה / חתוך אלא רק לצלייה שלאחריה בישול.

2) המחבר פוסק בשו"ע -

³² סימן ע"ג סעיף א'.

³³ סימן ע"ג, סעיף ב'.

³⁴ סימן ע"ג, סעיף ג'.

"דיני הכשרת כבד"

1. "הכבד יש בו ריבוי דם, לפיכך לכתחילה אין לו תקנה לבשלו ע"י מליחה אלא קורעו שתי וערב ומניח חתוכו למטה וצולחו ואח"כ יכול לבשלו, ...ובדיעבד מותר אם נתבשל לבדו בקדירה אבל הקדירה אסורה שפולטת ואינה בולעת, ויש מי שאוסר"³⁵

לכתחילה - פוסק כרש"י + ר"ן + רא"ש - אין לבשל כבד אא"כ צלאו + קרעו שתי וערב וחתך למטה ואסור לבשלו סתם כך לאחר מליחה.

בדיעבד - אם בישל כבד בפני עצמו - הכבד מותר כיוון שהכבד פולטת ואינה בולעת אך הקדירה אסורה. [המחבר מביא את דעת הרמב"ם שאוסר בישול כבד].

יש לציין - המחבר לא מתייחס לגבי בישול כבד עם בשר אם מותר בדיעבד כר"ת (לאחר מליחה + קריעה וחיתוך).

2. **לגבי החליטה - "אם חלטו בחומץ או ברותחין וניקב והוציא מזרקי הדם שבתוכו מן הדין מותר לבשלו, אלא שהגאונים אסרו לעשות כן, ובדיעבד מותר"**³⁶

לכתחילה - בגלל חומרת הגאונים אסור לחלוט.
בדיעבד - פוסק כרשב"א - חליטה בדיעבד מותרת אם ניקב והוציא מזרקי הדם.

3. **לגבי הצלייה - "לצלי צריך חתיכה משום דם שבסמפונות, ואם לא קרעו קודם צלייה יקרענו אח"כ"**³⁷

פוסק כבה"ג שצריך לכל צלייה קריעת שתי וערב וחתוכיה לתחת, גם צלייה בפני עצמו וגם צלייה ע"מ לבשל.

הש"ך סק"ו מבין שהיתר המחבר בסעיף א' לבשל כבד בפני עצמו הוא אפילו ללא מליחה, ואילו בישול כבד עם בשר אחר אוסר הבשר אפילו בדיעבד (כשם שהקדירה נאסרת).

הרמ"א פוסק -

"וכן נוהגים לאסור הכל אפילו נמלחה הכבד קודם בישולה"

³⁵ סימן עג', סעיף א'.

³⁶ סימן עג', סעיף ב'.

³⁷ סימן עג', סעיף ג'.

לכתחילה - הוא פוסק כמחבר - בישול כבד מותר רק לאחר צלייה + קריעת שתי וערב וחתוך³⁸.

בדיעבד - האחרונים מבינים³⁹ - הרמ"א לא מתיר בישול כבד בפני עצמו, אבל לא בגלל שהוא פוסק כרמב"ם (הסובר "שכבד אוסרת ונאסרת" כ"י ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה) אלא בגלל שלא יודעים להבדיל בין בישול לשליקה, ושליקת כבד אסורה, אז גם אסרו בישול.

לענין חליטה - הרמ"א לא כותב שום דבר

הש"ך סק"י מבין - אע"פ שהרמ"א ב"תורת חטאת" כתב שחליטה מותרת בדיעבד וכמו"כ בסימן ס"ז התיר הרמ"א בדיעבד חליטת בשר בכל אופן כאן הוא אוסר, ותימה שהוא לא הגיע כאן כלום על דברי המחבר? אלא מסביר הש"ך שכנראה הרמ"א מחמיר כאן כיוון: 1. כבד נפיש דמיה

2. הוא משאיר כבד על חזקת

איסורו בגלל הספק האם חליטה

עוזרת.

לענין צלייה - הרמ"א מצריך קריעת שתי וערב וחתוכיה לתחת

לכתחילה רק אם אמור לבשל לאחר הצלייה, אך בצליית כבד בפני עצמו ללא בישול אין צריך לקרוע כלל - חולק על המחבר.⁴⁰

כמו כן מוסיף הרמ"א מס' דינים⁴¹:

1. "ואם מנקבה הרבה פעמים בסכין הוי כקריעת שתי וערב, וכן אם נטל

משם המרה וחתוכת בשר מן הכבד דאפשר לדם לזוב, ומ"מ אם לא עשה

כן - נוטל הסמפונות לאחר הצלייה ומבשלה"

ומסבירים האחרונים⁴² - לפי הרמ"א קריעת שתי וערב + חתוך לצורך

בישול יכולה להעשות גם באופנים אחרים ע"י

ניקוב הסכין / נטילת המרה וחתוך הבשר,

אבל לכתחילה ה"תחליף" הטוב ביותר זה

³⁸ סימן ע"ג, סעיף א'.

³⁹ ש"ך סק"ח, גר"א סק"י"ב, ט"ז סק"ג.

⁴⁰ סימן ע"ג, סעיף ג'.

⁴¹ סימן ע"ג, סעיף א'.

⁴² ש"ך סק"ג + סק"ד + ה"שפתי דעת" במקום.

"דיני הכשרת כבד"

נטילת המרה וחתוך הבשר, ואילו בדיעבד יכול גם לנקוב בסכין.

2. "וכשבא לבשלה לאחר הצלייה ידיחנה תחילה אחר הצלייה קודם הבישול, מיהו אם לא הדיחה ובשלה כך - מותר"

וכותבים האחרונים⁴³ - צריך להדיח לאחר הצלייה - 1. בגלל המלח הנדבק בו, 2. חוששים למראית עין בגלל התאדמות הבשר. בדיעבד אם לא הדיח - מותר כיוון שסומכים על כך שנורא משאב שאיב⁴⁴. (יש להדיח 3 פעמים⁴⁵).

ומוסיף הש"ך סק"ט - ואם קרע שתי וערב ומלח הכבד ובשלו עם בשר אחר - מותר, בתנאי שכבר בשלו זאת⁴⁶ כי לא מהדרין עובדא אם עשה כר"ת.

החכמת אדם כלל ל"ד אות י"א פוסק כרמ"א שאין מבשלים כבד כלל, אך אם נכבש במים מעת לעת, (וכבישה מעת לעת הוי כבישול) הוא פוסק כ"הרי"ף שמתיר מטעם ס"ס⁴⁷ - ספק שמא כבוש אינו כשלוק, ואם הוי כשלוק - בכל אופן יש המתירין שלוק ואולי הלכה כמותם] למרות ש"הצמח צדק" ו"המנחת יעקב" אוסרים כבד שנכבש].

גם ערוה"ש ע"ג, י"ד פוסק כרמ"א ודוחה את רש"ל שמתיר בישול כבד בפני עצמו אם יש בתבשיל 60 כנגד הכבד. וכן דוחהו ש"ך סק"ט

ה) הלכה למעשה

נפ"מ לימינו מובאת בספר "אהבת עולם" - מותר לצלות כבד שלא נמלח על תנור רותח בלא אש, אך זה דווקא כשהבשר מונח ע"ג כלי מנוקב או ע"ג רשת, אך כאשר הכבד מונח ע"ג דף חלק (כגון פלטה חשמלית) יש אוסרים ויש מתירים, אך אם אין שוליים לכלי והדם יכול לזוב מותר לחזור ולצלות על פלטה זו כבד אחר או כל בשר ואפילו תפוי"א ובצלים, ולא חיישינן לדם שנבלע בפלטה כיוון דאמרין "כבולעו (בבשר / תפוי"א / כבד וכ') כך פולטו (החוצה

⁴³ ש"ך סק"ה + "שפתי דעת" במקום.

⁴⁴ גרי"א סק"יב.

⁴⁵ ש"ך סק"ה + "שפתי דעת" במקום.

⁴⁶ "שפתי דעת" על הש"ך.

⁴⁷ "כרתי ופלתיי" סימן ע"ג, בק"א. וכן סובר ערוה"ש ע"ג, טז'.

מהם), אך אסור לחמם על פלטה זו פת או מיני מאפה כיוון דבהם לא אומרים "כבולעו כך פולטו" כמו שלמדנו בסימן ע"ח.

הרב פפויפר בקיצוש"ע שלו⁴⁸ מוסיף מס' דינים עקרוניים לימינו -

1. כל החובה לקרוע שתי וערב לפני הצלייה כאשר רוצה לבשלו אח"כ, זה רק **בצולה כבד שלם**, אך אם חתכו למס' חתיכות ואח"כ צלאו, אין צריך לקרוע שתי וערב כל חתיכה, ובכלל המנהג כיום לא לצלות כבד שלם כי לוקח זמן רב עד שאמצע הכבד מוכן לאכילה, ואם נשהה הכבד זמן רב כדי שכולו יהיה מוכן, עשויים צדדי הכבד להשרף ולכן פורסים הכבד וצולים אותו פרוסה פרוסה.

2. כל הנ"ל זה דווקא בכבד **בהמה**, ואילו בכבד **עוף** אין צריך לקרועו שתי וערב כלל אפילו אם מתכוון לבשלו אחר צלייתו כיוון שכבד עוף הוא קטן ורק שנוטלים את המרה מן הכבד חותכים ממנו, וחיתוך זה מספיק כדי שיזוב הדם ממנו בעת צלייתו. (מתבסס על המשב"ז ע"ג סק"ב + חו"ד בחידושים סק"ב + "כף החיים" סק"ח + ערוה"ש ע"ג, י"ז).

3. כיוון שלכתחילה מותר רק לצלות את הכבד, ואנו נוהגים שבכל צלייה ימלח מעט, ה"ה בכבד אך בדיעבד אם לא מלח - מותר. כשמולח ימלח סמוך לצלייה וע"כ נהגו למלוח כבד רק לאחר שהונח על רשת הצלייה. שיעור הצלייה הוא עד חצי צלייתו, אך כיוון שלא יודעים לשער במדויק מתי זמן זה נהגו לצלות צלייה גמורה כדי שלא נבוא לידי מכשול.
דין זה הוא לנוהגים כרמ"א (עפ"י פסיקתו בסימן ע"ו).

4. לגבי השיפוד ורשת הצלייה, המיקל שלא לחזור וללבן את הרשת - לא הפסיד, ומותר לחזור לצלות עליה כבד, כמו"כ הסכינים והמזלגות שמשתמשים עמהם בשעת הצלייה אין להשתמש בהם לדברי מאכל אחרים, וצריכים להיות מיוחדים לצלייה (כי חיישינן שמא נבלע בהם דם בזמן הצלייה) אך אין צריך ללבן לאחר הצלייה, אך לתוחבם לכבד **לאחר** שהורידוהו מן האש - אסור (כי בכלים אלו בלוע דם ואלו הכבד מותר). אין חשש להשהות את הכבד על רשת הצלייה לאחר שהסירוהו מן האש.

⁴⁸ סימן ו', פרקים א' - ג'.